

Başvuru Tarihi (Received Date): 02.06.2024

Kabul Tarihi (Accepted Date): 22.08.2024

Makale Türü (Article Type): Derleme Makale / Review Article

doi: 10.52848/ijls.1494604

Kaynakça Gösterimi: Aksoy, D. (2024). Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye'deki yabancı okullara bakışı ve eğitim liderliği bağlamı. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 7(2), 89-99. doi: 10.52848/ijls.1494604

Citation Information: Aksoy, D. (2024). Mustafa Kemal Atatürk's view of foreign schools in Turkey and the context of educational leadership. *International Journal of Leadership Studies: Theory and Practice*, 7(2), 89-99. doi: 10.52848/ijls.1494604

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN TÜRKİYE'DEKİ YABANCI OKULLARA BAKIŞI VE EĞİTİM LİDERLİĞİ BAĞLAMLI

Devrim AKSOY¹

Öz

Mustafa Kemal Atatürk, bir toplumun gelişiminde ve çağdaşlaşmasında eğitimin kilit bir rol oynadığını derinden kavramıştır. Geride kalan bir topluluğun, sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan ilerlemesi için eğitimin temel bir gereklilik olduğunu anlamıştı. Laik ve çağdaş değerlere dayalı, ulusal bir eğitim sistemi kurmanın, toplumsal dönüşümde ne kadar belirleyici olabileceğinin de bilincindeydi. Bu sebeple, eğitime özel bir önem atfetmiş ve modern değerlerle zenginleştirilmiş, ulusal ve laik bir eğitim anlayışını yeniliklerinin merkezine koymuştur. Çalışma kapsamında, Atatürk'ün eğitim ve yabancı okullar konusundaki görüşleri ve uygulamaları ele alınmıştır. Atatürk, Türkiye'nin modern dünyada rekabet edebilir bir konuma gelmesi için gençlerin ulusal kimliklerini koruyarak bilimsel düşünceyle donatılmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bu, onun geleceğe yönelik net bir vizyon sahibi olduğunu ve bu vizyonu gerçekleştirmek için somut adımlar atmaya hedeflediğini göstermektedir. Bu çalışmada, konuyla ilgili derinlemesine bir anlayış geliştirmek için geniş bir yelpazede kaynaklardan yararlanılmıştır. Alanyazın taraması, döneme ait gazeteler ve dergi makaleleri, yanı sıra konu hakkında yazılmış kitaplar titizlikle değerlendirilmiştir. Bu çeşitlilikteki materyallerin analizi, konunun çok yönlü bir şekilde ele alınmasını ve sağlam bir değerlendirme yapılmasını sağlamıştır. Sonuç olarak, Atatürk'ün milli kültürün muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkarılması gerektiği ve gençlerin yabancı kültürlerin olumsuz etkilerinden uzak, kendi milli değerleriyle uyumlu bir eğitim almasının önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, bilimsel zihniyeti teşvik etmenin, Atatürk'ün modern Türkiye'nin temellerini atma stratejisinde kritik bir rol oynadığı ortaya konulmuştur. Bu yaklaşım, genç nesillerin sorgulayıcı, eleştirel ve yenilikçi düşünme becerilerini geliştirmelerini hedeflemekte ve Atatürk'ün yenilik ve sürekli gelişimi destekleme arzusunu yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Okullar, Eğitim Liderliği, Atatürkçü Düşüncede Eğitim.

Mustafa Kemal Atatürk's View of Foreign Schools in Turkey and the Context of Educational Leadership

Abstract

Mustafa Kemal Atatürk deeply understood that education played a key role in the development of a society and in its transformation into a modern society. He understood that education was a fundamental necessity for a society that was left behind to progress socially, economically and culturally. He was also aware of how establishing a national education system based on secular and contemporary values could be decisive in social transformation. For this reason, he attached special importance to education and placed a national and secular understanding of education enriched with modern values at the center of his innovations. Within the scope of the study, Atatürk's perspectives on education and foreign schools were discussed. Atatürk emphasized that in order for Turkey to reach a competitive position in the modern world, young people should be equipped with scientific thought while preserving their national identities. This shows that he had a clear vision for the future

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, E-posta: devrimmaksoy@gmail.com ORCID: 0009-0003-8569-5453

and aimed to take concrete steps to realize this vision. In this study, a wide range of sources were used to develop an in-depth understanding of the subject. Literature review, newspapers and magazine articles from the period, as well as books written on the subject were meticulously evaluated. The analysis of this variety of materials has enabled the subject to be addressed in a multi-faceted manner and a sound assessment to be made. As a result, Atatürk's emphasis on the need to raise national culture to the level of contemporary civilizations and the importance of young people receiving an education that is compatible with their own national values and away from the negative influences of foreign cultures has been emphasized. It has also been demonstrated that encouraging a scientific mindset played a critical role in Atatürk's strategy to lay the foundations of modern Turkey. This approach aims to develop the questioning, critical and innovative thinking skills of the young generation and reflects Atatürk's desire to support innovation and continuous development.

Keywords: Foreign Schools, Educational Leadership, Education in Kemalist Thought.

Giriş

Mustafa Kemal'in ulusal eğitime verdiği önem, onun bu konuya olan yaklaşımını şekillendirmiş ve onu bu alanda bir düşünür kadar derinlemesine ilgilenen bir figür haline getirmiştir. Mustafa Kemal, ulusal eğitimin önemini kavrayarak, bu alanın amaçlarını ve ilkelerini detaylı bir şekilde ortaya koymuş, çevresindekilere laik ve ulusal eğitimin önemi hakkında bilgi vermek için her fırsatı değerlendirme azmi göstermiştir. Ulusların bağımsızlığını, kalkınmasını ve güçlenmesini sağlayacak kadar hayati bir rol üstlenen eğitimin önemini sık sık vurgulayan Mustafa Kemal, 22 Eylül 1924 tarihinde Samsun'da öğretmenlerle gerçekleştirdiği bir konuşmada, eğitimin bu kritik rolüne dikkat çekmiştir (Yamaner, 1999).

"En önemli en esaslı nokta eğitim meselesidir eğitim bir milleti ya hür bağımsız Şanlı yüce bir toplum halinde yaşatır ya da bir milleti esareti ve sefalete terk eder." – Mustafa Kemal Atatürk

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini atarken, yeni yapıya uygun bir eğitim sisteminin gerekliliğini ve önemini sıkça vurgulamıştır. Kendisi, ülkeyi ve toplumu gerçek mutluluğa ulaştırmanın yalnızca askeri zaferlerle değil, aynı zamanda bilgi ve eğitimle donatılmış bir "İrfan Ordusu" ile mümkün olacağını belirtmiştir. Askeri başarıların sürdürülebilir ve kalıcı sonuçlara ancak eğitim yoluyla ulaşabileceğini ifade ederek, eğitimin ulusal kalkınma ve bağımsızlıkta oynadığı kritik role dikkat çekmiştir. Atatürk, Millî Mücadele'nin ardından kendisine yöneltilen, "İşte memleketi kurtardınız, şimdi ne yapmak istersiniz?" sorusuna "Millî Eğitim Bakanı olarak ulusal bilinci yükseltmek" şeklinde verdiği yanıtla, milli eğitime olan sarsılmaz inancını ve bu alanda gerçekleştirmeyi hedeflediği dönüşümün büyüklüğünü gözler önüne sermiştir (Yamaner, 1999).

Atatürk, yabancı okulların etkisini azaltmak için, Türk gençliğini kendi kültürel değerleriyle uyumlu bir eğitimden geçirmeyi savunmuş, bu süreçte milli kültürün korunmasını bir öncelik olarak görmüştür (Erdem, 1998).

Atatürk'ün eğitim reformları, Türkiye'de laik eğitimin temellerini atarak, dini ve ideolojik baskılardan arındırılmış bir eğitim sistemi kurmayı amaçlamıştır. Bu reformlar, modernleşmenin vazgeçilmez bir unsuru olarak değerlendirilmiştir (Kaplan, 2002).

Atatürk Dönemi Milli Eğitim Politikası ve Bu Dönemdeki Yabancı Okullara Yönelik Eğitime İlişkin Düzenlemeler

Kurtuluş Savaşı döneminde Türkiye'deki azınlık ve yabancı okulların durumu: XIX. yüzyılın ikinci yarısında açılmaya başlayan ilk yabancı okullar, eğitim alanında yeni sorunlar dizisini ortaya çıkarmıştır. Bu okulların kurulmasını teşvik eden başlıca faktörler arasında kapitülasyonlar ve azınlıkların sahip olduğu haklar bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, yabancı okulların düzenlenmesine yönelik ilk adımlar atılmıştır. Bu çerçevede, 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, 1876 Anayasası (Kanun-i Esasi) ve 1915 tarihli Mekteb-i Hususiye Talimatnamesi gibi önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler, eğitim alanında reform yapmayı ve yabancı okullar üzerinde bir denetim kurmayı amaçlasa da, uygulamada beklenen başarıya ulaşamamıştır. Osmanlı

toplumu, kozmopolit yapısı ve yürürlükte olan kapitülasyonlar nedeniyle, farklı etnik ve dini grupların varlığı bu müdahaleleri güçleştirmekteydi (Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 1931).

Atatürk, eğitimde Batılılaşmayı, milli kimliği zayıflatmadan modernleşme olarak tanımlamıştır. O, Batı'nın bilimsel ve teknolojik ilerlemelerinden yararlanırken, Türk kültürünün korunmasını ve genç nesillere aktarılmasını önemsemiştir. Bu, Türkiye'nin eğitim sistemini çağdaş dünyaya entegre etme çabalarının bir parçası olarak görülmelidir. Yabancı okullar ise bu süreçte, Batı'nın kültürel hegemonyasını yaymak yerine, bilimsel ve teknolojik bilgi transferini sağlamalıydı. Atatürk, bu okullara getirilen sınırlamaların ve denetimlerin temelinde, Türkiye'nin bağımsız ve milli eğitim politikalarını güçlendirme amacını gütmüştür (Zürcher, 2004).

Atatürk, Türk eğitim sistemini modernleştirirken, kültürel yenilikçiliği de teşvik etmiştir. Bu kapsamda, yabancı okulların etkinlikleri kısıtlanmış ve milli kültürü destekleyen, modern bir eğitim sistemi inşa edilmiştir. Atatürk, eğitimde gerçekleştirdiği reformlarla, Türkiye'yi Batı medeniyeti ile uyumlu hale getirirken, milli kimliğin korunmasını da amaçlamıştır. Yabancı okulların faaliyetlerine getirilen sınırlamalar, bu ikili hedef doğrultusunda gerçekleştirilmiştir (Kinross, 1964).

Atatürk'ün eğitim anlayışı, geleneksel yöntemlerden ziyade bilimsel ve yenilikçi yöntemlerin ön planda olduğu bir eğitim sistemi kurmayı amaçlamıştır. Bu, Türkiye'nin bilimsel ve teknolojik olarak gelişmesine katkıda bulunmak için atılmış önemli bir adımdır (Lewis, 2002).

Atatürk, eğitimin milli kimliğin korunmasındaki önemini vurgulamış ve yabancı okullara karşı dikkatli bir duruş sergilemiştir. O, milli kültür ve değerlerin modern eğitim sistemine entegre edilmesini bir zorunluluk olarak görmüştür (Mango, 1999).

Atatürk, eğitimin milli bir karakter taşımasını her şeyden önemli görmüştür. Ona göre, milli eğitimin temel amacı, Türk milletinin kültürel değerlerini korumak ve bu değerleri gelecek nesillere aktarmaktır. Yabancı okulların bu sürece olumsuz etkileri olabileceğini öngören Atatürk, bu okulların Türk yasalarına ve milli değerlere uygun faaliyet göstermeleri için sıkı denetimler uygulamıştır. Bu politika, Atatürk'ün milliyetçilik anlayışının eğitimdeki yansıması olarak değerlendirilebilir (Tunaya, 1962).

I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında, yalnızca ABD ve Fransa tarafından yönetilen yaklaşık 1000 okul faaliyetteydi. İngiltere, Almanya, İtalya, Avusturya, İran ve Bulgaristan'ın da okullarını eklersek, bu sayı kaygı verici bir seviyeye ulaşır. Bu okullar, Türkiye'nin bağımsızlık çabalarına engel olmuş, misyonerlik faaliyetleri yapmış, kültürel karmaşayı artırmış, işbirlikçiler yetiştirmiş ve eğitimin bütünlüğünü bozmuştur (İzgi, 1998). Özellikle Rum okulları, çevrelerini Yunanlaştırma, Yunan işgalini kolaylaştırma ve Trabzon bölgesinde bir Pontus Rum Devleti kurma amacı gütmüştür. Rum öğretmenler, din adamlarıyla işbirliği içinde çalışmışlardır. İstiklal Mahkemeleri, zararlı bulunan Rum öğretmenlere ceza vermiş, Maârif Vekaleti ise zararlı bulunduğu okulları kapatma kararı almıştır. Merzifon Amerikan Koleji, bu duruma örnek gösterilebilir; Türkçe öğretmeni Zeki Bey, okulun zararlı faaliyetlerini yetkililere bildirdiği için öldürülmüştür.

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasının ardından, Lozan Konferansı'nda yabancı okulların durumu ele alınmış ve bu okulların Türk yasalarına uygun hareket etmeleri, dini propaganda yapmamaları koşuluyla varlıkları kabul edilmiştir. Bu, yabancı okulların devlet denetimine alınmasına yönelik ilk somut adım olarak kabul edilir (İzgi, 1998).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte durum değişmiştir. Kapitülasyonlar kaldırılmış ve nispeten daha homojen bir toplumsal yapı oluşmuştur. Bu yeni yapı, yabancı okulların denetlenmesi ve yönetilmesi konusunda daha etkili politikaların hayata geçirilmesine olanak tanımıştır. Lozan Antlaşması'nda belirlenen şartlar çerçevesinde, yabancı okulların faaliyetlerine izin verilmiş, ancak bu

okulların Türk yasalarına uygun hareket etmeleri ve dini propaganda yapmamaları gibi koşullar getirilmiştir. Bu dönemde, yabancı okulların denetimini sağlamak için yeni kanunlar çıkarılmış ve çeşitli tamimler ile talimatnameler yayınlanmıştır. Bu düzenlemeler, Cumhuriyetin eğitim politikalarını şekillendiren önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir (Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 1931).

Cumhuriyet'in ilanından sonra, Atatürk, yabancı okulların Türkiye'deki faaliyetlerine sınırlamalar getirerek, bu okulların eğitim sisteminin bir parçası haline gelmesini sağladı. Bu okulların milli değerlere ve Türkiye'nin yasalarına uygun bir şekilde faaliyet göstermesi, Atatürk'ün eğitim reformlarının temel hedeflerinden biriydi. Böylece, Türkiye'nin bağımsızlığına zarar verebilecek yabancı etkilerin önüne geçilmiş ve ulusal eğitim sisteminin bütünlüğü korunmuştur (Adıvar, 1930).

Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte, yabancı okulların işlevi ve rolü de radikal bir değişim göstermiştir. Atatürk, bu okulları denetim altına alarak, Türk gençliğini milliyetçi ve laik bir temelde eğitmeyi hedeflemiştir (Shaw, 1977).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Uygulamaları

Atatürk döneminde eğitim ve öğretim alanındaki en kapsamlı değişikliklerden biri, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Bu kanun, Türkiye'deki tüm eğitim ve öğretim kurumlarını devlet kontrolü altına alarak, farklı adlar altında faaliyet gösteren okulların Maarif Vekaleti'ne bağlanmasını sağlamıştır. Bu adımla, Osmanlı döneminden kalan eğitimdeki ikilik sistemi ortadan kaldırılmış ve laik, tek tip bir eğitim sistemi oluşturulmuştur (Kodamanoğlu, 1964).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, medreselerin kapatılması ve eğitimde laikliğin güçlendirilmesi gibi önemli adımları da içermektedir. Eğitimde millilik ilkesi benimsenmiş, nesillerin yeni devletin prensipleri doğrultusunda yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, bu kanunun bir başka önemli yönü, eğitimdeki laikleşme sürecinin hızlanmasıdır. 1926 sonrasında öğretim programlarında programlarında laik eğitime daha fazla yer verilmiş, 1927 yılında din dersleri okul programlarından çıkarılarak seçmeli hale getirilmiştir. Bu süreç, 1930'da şehirlerde, 1931-32 öğretim yılında ortaokullarda ve 1939 yılında köy ilkokullarında din derslerinin kademeli olarak kaldırılmasıyla devam etmiştir (Jäschke, 1972).

Yeni Türkiye Devleti, bu milli ve laik eğitim politikasını sadece kendi okullarında değil, aynı zamanda dini amaçlarla kurulan misyoner gibi yabancı okullar üzerinde de uygulamaya başlamıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun getirdiği laiklik ve milliyetçilik ilkeleri, yabancı okulların öğretim faaliyetleri ile büyük bir çelişki içindeydi. Bu çelişkiyi gidermek amacıyla, yabancı okulların da bu yeni kurallara uyum sağlaması gerektiği vurgulanmış ve bu doğrultuda düzenlemeler yapılmıştır. Bu politikalar, Türkiye'nin eğitim alanında kendi kimliğini ve bağımsızlığını pekiştirmesinde önemli bir rol oynamıştır (Hakimiyeti Milliye, 1924).

Buna göre;

1. Yabancı okullarda, mabetler dışında dershane ve salonlarda bulunan dini semboller; salıp, heykel, dini tasvirler vs. kaldırılacaktır.
2. Müslümanların ve başka mezhepten öğrencilerin okullardaki dini ayinlere katılmaları yasaktır. Bunun için sık sık denetlemeler yapılacak ve suçlular cezalandırılacaktır.

Dönemdeki Yabancı Okulların Sayıları ve Öğretmen ve Öğrenci Durumları

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, özellikle Amerikan okulları gibi yabancı eğitim kurumları, çoğunlukla Ermeni ve Rum öğrencilerden oluşan bir öğrenci kitlesine hizmet veriyordu. Ancak, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte bu demografik yapıda önemli değişiklikler yaşandı. Örneğin, 1923 yılında Amerikan Board okullarında toplam 736 öğrenci bulunurken, bunların yalnızca 236'sı Türk

öğrenciydi. Dört yıl sonra, 1927'de bu sayı büyük bir artış göstererek, 1.257 öğrencinin 919'u Türk olarak kaydedilmiştir. Bu, Türk öğrenci oranının %32'den %73'e çıkmasını göstermektedir. Cumhuriyet döneminde faaliyet gösteren çoğu Amerikan okulu ortaöğretim seviyesindeydi ve Gedik Paşa, Merzifon ve Adana'da kız ortaokulları, diğerleri ise liseler olarak faaliyet gösteriyordu (The Missionary Herald, 1927'den akt. Sezer, 1999).

Fransız okullarının durumu ise farklıydı. 1839 yılında İstanbul'da 40 okulda 5871 öğrencinin eğitim gördüğü, bunların çoğunun yerli Hristiyanlar ve yabancı öğrenciler olduğu belirtilmiştir. Bu okulların sayısı 1914'e kadar ülke çapında 500'e ulaşmıştı. Ancak Cumhuriyet dönemi politikaları ve Lozan Antlaşması'nın ardından, Hristiyanlık propagandasına karşı alınan tedbirler ve kapitülasyonların kaldırılmasıyla birlikte bu okullardaki öğrenci sayıları azalmış, İstanbul ve İzmir dışındaki birçok okulun faaliyetleri sona ermiştir (Mantran, 1981).

İngiliz okulları da benzer bir tarihsel süreç izlemiştir. 19. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde faaliyet göstermeye başlamışlardır. 1919 yılında İngiltere'nin Anadolu'da 23 misyoneri, çeşitli çocuk yuvaları, 7 ilkokul ve 5 ortaokul ile toplam 2.190 öğrenciye eğitim verdiği bilinmektedir. Cumhuriyet döneminde bu okullardan sadece iki tanesi faaliyetlerine devam etmiştir: İstanbul Nişantaşı'nda 1905 yılında kurulan İngiliz erkek lisesi ve 1857'de İstanbul Beyoğlu'nda kurulan İngiliz kız ortaokulu. 1927-28 öğretim yılında İngiliz okullarında toplam 609 öğrenci eğitim görmekteyken, 1929-30 öğretim yılında bu sayı 314'e düşmüştür. Öğretmen sayısı ise bu dönemde 48'den 33'e gerilemiştir. 1931-32 öğretim yılında öğrenci sayısı tekrar 363'e çıkmış, ancak öğretmen sayısı aynı kalmıştır (Çavdar, 1970).

Yabancı Okulların Türk Toplumuna Etkileri

Yabancı okullar, Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin eğitim sisteminde önemli bir yer tutsa da, Atatürk'ün milli eğitim politikaları doğrultusunda bu okulların faaliyetleri sıkı denetim altına alınmıştır (Hanioğlu, 2011).

Yabancı okulların temel hedeflerinden biri Hristiyanlığı yaymaktı. Bu okullar, Katolik ve Protestan misyonerler tarafından yönetilerek, sadece kendi mezheplerini yaymanın ötesinde, bağlı oldukları ülkelerin siyasi, kültürel ve ekonomik çıkarları doğrultusunda faaliyetlerde bulunmaya başladılar. Türkiye Cumhuriyeti'nde bu tür faaliyetleri açıkça yürütemeyen yabancı okullar, çeşitli yöntemlerle amaçlarına ulaşmaya çalıştılar ve bunu "ahlaki eğitim" adı altında sürdürdüler.

Dini propaganda, adı konulmamış bir Hristiyanlık (unnamed christianity) şeklinde yürütülerek, öğrencilerin, özellikle de Türk öğrencilerin kişiliklerinin şekillendirilmesi amaçlandı. Burada, Hristiyan düşünce ve yaşamının temel ilkeleri din adı anılmadan öğrencilere aktararak, Hristiyan gibi düşünen ve yaşayan bireyler yetiştirmek hedefleniyordu. Ahlak eğitimi kapsamında aile, insan haklarına saygı, sorumluluk, boş zaman değerlendirme, meslek ahlakı, saf kalplilik, sadakat gibi konular ele alınıyordu. Bazı misyonerler, Hristiyan ahlakının dostluklar yoluyla ve yaşayarak yayılacağına inanıyorlardı. Derslerde sıklıkla İncil'den alınan konular tartışılıyor ve çözüm yolları, isim verilmeden Hristiyanlık üzerinden sağlanıyordu (Sezer, 1999).

Okullarda yoğun ve zorlayıcı bir Hristiyanlık eğitimi ve telkini açıkça yapılmış ve bu durum, Türk kültürünün köken aldığı geçmiş ile İslami düşünce ve yaşam arasında bir kopukluk yaratmıştır (Tozlu, 1991). Osmanlı Devleti'nin zayıflama ve gerileme döneminde ülkenin her köşesine kadar yayılan bu okullar, Hristiyanlık inancını yayarken, eğitim ve öğretim kilise ve papazların doğrudan veya dolaylı himayesi altında gerçekleştirilmiştir (Sevinç, 1975).

Hristiyanlık eğitimi yapılırken, okullardaki öğrencilerin yanı sıra aileleri ve okullarda görev yapan Müslüman Türk öğretmenler üzerinde de Hristiyanlığa geçmeleri yönünde telkin baskısı

uygulanmıştır. Okul yönetimi bu konuya özellikle önem vererek, Müslüman öğrencilerin Pazar günleri ve diğer dini günlerde yeni elbiseler dağıtmak suretiyle dini tören ve ayinlere katılmalarını sağlamaya çalışmıştır (Tozlu, 1991).

Yabancı okullar, kurulduğu günden itibaren sürekli yabancı dil öğretmeye devam etmiş ve özellikle Fransızca veya İngilizce'nin resmi dil olmasını önermiştir (Banguoğlu, 1988). Ancak bu durumun, batılılaşma ve Türk toplumunun dil öğrenerek batı bilimini yakından takip etmesi ve bu şekilde yükselmesi gibi yüce bir amaca yönelik olduğu düşünülmemiştir (Karahan, 1979).

Yabancı okullar, her ne kadar Batı kültürünü yayma amacı güdüyor olsa da, Atatürk bu okulların Türk toplumuna bilim ve teknoloji transferi sağlayabilecek potansiyelini de görmüştür. Bu nedenle, tamamen kapatılmak yerine, bu okulların faaliyetlerinin denetim altına alınarak Türk yasalarına uygun bir şekilde çalışmalarını sağlamıştır. Bu dengeleme stratejisi, Atatürk'ün pragmatik liderlik anlayışının bir göstergesidir; milli çıkarları korurken, aynı zamanda ülkenin modernleşme sürecine katkıda bulunabilecek unsurları da değerlendirme becerisini yansıtmaktadır (Zürcher, 2000).

Bursa Amerikan Koleji'nde yaşanan bir din değiştirme vakasına ilişkin Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan bir makalede, yıl başında birçok Türk öğrenciye Protestan ayinlerinde giymek üzere kıyafet dikildiği, Protestan kurallarını kabul etmeyen öğrencilere düşük notlar verildiği ve mezun edilmediği ifade edilmiştir. Yabancı okullar, tüm denetimlere ve alınan önlemlere rağmen, dini propagandayı gizli bir şekilde sürdürmeye devam etmişlerdir. Derslerde Hıristiyan ahlakı ve Hz. İsa'nın hayatı konuları işlenmiştir. Ayrıca okul dışında tarım, sağlık, ev ekonomisi gibi alanlarda açılan kurslar aracılığıyla insanlar üzerinde etki yaratılmaya çalışılmıştır (Sezer, 1999).

Yabancılar, açtıkları okullar aracılığıyla Türk kültür ve siyasi yaşamını kendi istekleri doğrultusunda değiştirecek elemanlar yetiştirmeyi önemli bir hedef olarak görmüşlerdir. Bu nedenle, mezun olan öğrencilerin eğitim, kültür, ekonomi ve siyasi alanlarda görev almış olmaları dikkat çekicidir. Osmanlı Döneminde, yabancıların bu okullarda yetiştirdikleri öğrencilerle iki önemli amacı gerçekleştirmeye çalıştıkları görülmektedir. Birincisi, Türk toplumunun batı ile kültürel yakınlaşma ve bütünleşmesini sağlamak, böylece Türk Devletini İslam Dünyasının bir üyesi olarak konumlandırmaktır. İkincisi ise, Türk Devleti ve Türk toplumunu yönlendirmektir. Bu amaçla yetiştirdikleri öğrencilerin, devlet yönetiminde ve toplumun çeşitli alanlarında görev alarak, devletin ve toplumun siyasi, kültürel, ekonomik ve yönetim alanlarında etkili olmalarını istemişlerdir (Ertuğrul, 2005).

Yabancı okulların dini propagandanın yanı sıra başka bir amacı da kendi kültürlerini yaymak olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde bu okullar eğitimlerini kendi dillerinde sürdürmüş, istedikleri ders kitaplarını kullanmış ve herhangi bir denetimden muaf olmuşlardır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla, bu okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanarak denetim altına alınmıştır. Bakanlık, Türkçe ve Türk kültürü derslerinin önemini vurgulayarak bu okullarda gerekli denetimleri yapmıştır. Osmanlı döneminde açıkça görülen bu okulların kendi kültürlerini üstün görme tutumu, Türkiye Cumhuriyeti döneminde daha üstü kapalı bir şekilde sürmüştür.

Yabancı okullar, bağlı oldukları ülkelerin kültürünü yaymaya çalışırken, Türk kültürünü küçümseyici tutumlar sergilemişlerdir. Bu düşüncüyü destekleyen olaylardan biri, İstanbul Robert Koleji'nde Dr. Edgar Jacob Fisher'ın 1924'te bir turist gemisinde verdiği konferansta Türkleri eşeğe benzetmesi ve bu durumun tartışmalara neden olmasıdır. Benzer bir durum, 1924-1925 eğitim öğretim yılı sonunda İstanbul Kız Koleji'nde de yaşanmış, Türk öğrencilere yönelik küçümseyici karikatürler çizilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı, 1925'te Robert Koleji'ne farklı etnik köken veya dil grupları arasında ayırım yapmaması konusunda uyarıda bulunmuştur. 1928'de İstanbul Kız Koleji'nde yaşanan bir başka olayda, hazırlık sınıfındaki bir Rum ve bir Malta'lı öğrenci, Türkiye haritasını yırtarak Türkiye hakkında

hakaret içeren sözler söylemişler ve soruşturma sonucunda okuldan atılmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kültür odaklı devlet politikası gereği, yabancı okullarda Türkçe ve Türk kültürü dersleri zorunlu hale getirilmiş ve bu derslerin Türk öğretmenler tarafından verilmesi sağlanmıştır.

Yabancı okulların, Türk Milli Eğitim sistemine olan olumlu katkıları da göz ardı edilemez. Modern yapılar içerisinde kaliteli eğitim sunan bu okullar, yabancı dil eğitimi ve Batılı eğitim modellerini Türkiye'ye taşıyarak tercih edilen kurumlar haline geldiler. Çağdaşlaşma sürecinde Batı'ya yönelen Türkiye Cumhuriyeti, bu okulların eğitimdeki bazı yöntemlerini benimseyerek, ancak olumsuz faaliyetlerini sınırlamak adına denetimlerini artırdı. Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun %90'ının okuma yazma bilmediği bir ortamda, eğitilmiş insan kaynağına ve eğitim kurumlarına duyulan ihtiyaç oldukça fazlaydı. 1923 ve 1938 yılları arasında, yabancı okulların sayıları ve öğrenci-öğretmen oranları incelendiğinde, 1924-1925 yıllarında 87 yabancı okulda toplam 7.297 öğrenci eğitim görüyor ve bu okullarda 824 öğretmen görev yapıyordu. Bu, bir okulda ortalama 83 öğrenciye, her öğretmene ise yaklaşık 9 öğrenci düştüğü anlamına geliyordu. 1932-33 eğitim öğretim yılında ise, 15 yabancı ortaokulda 2436 öğrenci ve 257 öğretmen, 13 lisede ise 708 öğrenci ve 411 öğretmen bulunuyordu (Sezer, 1999).

Osmanlı Devleti döneminde denetimsiz bir şekilde faaliyet gösteren yabancı okullar, Cumhuriyet döneminde 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ve bu kanuna yapılan 3035 sayılı değişiklik ile daha sıkı şartlar altında faaliyet göstermeye başladı. 1984 ve 1985 yıllarında bu kanun maddelerinde yapılan değişikliklerle, Türk vatandaşlarına yabancılarla ortaklık yapmadan uluslararası nitelikte okul açma imkanı tanındı, ancak bu tür kurumların açılabilmesi için Bakanlar Kurulu kararı gerekmektedir (Vahapoğlu, 2005).

Bu veriler, dönemin devlet okullarının öğretmen ve altyapı yetersizliklerine işaret ediyor. Yabancı okullarda eğitim kalitesinin daha yüksek olduğu ve bu okulların pozitif bilimlerde sağladıkları donanım ile Türk eğitim sistemine önemli katkılarda buldukları görülüyor. Devlet yetkilileri, yabancı okulların eğitim programlarını örnek alarak benzer programlar geliştirme, yabancı dil eğitimi sağlama ve teknik personel yetiştirme gibi konularda çalışmalar yapmışlardır (Sezer, 1999).

Yöntem

Kurtuluş Savaşı Döneminde Türkiye'deki Azınlık ve Yabancı Okulların Durumu: Bu çalışma, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye'deki yabancı okullara bakışını ve eğitim liderliği anlayışını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme modelini kullanmıştır. Veriler, Atatürk'ün eğitim politikaları ve yabancı okullara yönelik yaklaşımlarını içeren tarihi belgeler, konuşmalar, resmi raporlar, arşiv materyalleri ve akademik kaynaklar incelenerek elde edilmiştir. Çalışmada öncelikle vizyon kavramı, vizyonun önemi ve özellikleri ele alınmış, ardından Atatürk'ün vizyoner liderlik anlayışı incelenmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Mustafa Kemal Atatürk'ün yabancı okullar ve eğitim sistemi hakkındaki perspektifleri, onun vizyoner liderlik özelliklerini açıkça ortaya koymaktadır. Atatürk, Türkiye'nin modern dünyada rekabet edebilir bir konuma gelmesi için gençlerin ulusal kimliklerini koruyarak bilimsel düşünceyle donatılmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bu yaklaşım, onun geleceğe yönelik net bir vizyon sahibi olduğunu ve bu vizyonu gerçekleştirmek için somut adımlar atmayı hedeflediğini göstermektedir.

Atatürk'ün yabancı okullara yönelik düşünceleri, sadece bu okulların eğitim sistemine katkısını değil, aynı zamanda Türkiye'nin milli değerleri üzerindeki etkilerini de kapsamaktadır. Atatürk, yabancı okulların Türk eğitim sistemi üzerindeki etkilerini denetlemek ve milli eğitimi güçlendirmek amacıyla çeşitli uygulamalar ve düzenlemeler önermiştir. Bu bağlamda, yabancı okulların Türk eğitim sistemine

entegrasyonunda belirli sınırlar getirilmiş ve bu okulların Türk yasalarına uygun hareket etmeleri, dini propaganda yapmamaları gibi koşullar getirilmiştir.

Atatürk'ün önerdiği stratejiler arasında milli eğitim reformları ve yerli eğitim kurumlarının güçlendirilmesi yer almaktadır. Eğitim müfredatının ulusal değerlerle uyumlu hale getirilmesi ve bilimsel yaklaşımların artırılması, Atatürk'ün eğitim sistemindeki öncelikli hedefleri arasında bulunmuştur. Ayrıca, yerli eğitim kurumlarının güçlendirilmesi ve yabancı okulların olumsuz etkilerinden korunması amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu öneriler, Atatürk'ün eğitim politikalarının temel taşlarını oluşturmuş ve modern Türkiye'nin eğitim sisteminin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Bu konudaki mevcut çalışmalarla karşılaştırıldığında, Atatürk'ün eğitim ve yabancı okullar üzerine düşüncelerinin, diğer benzer çalışmalarla kıyaslandığında belirgin bir fark yarattığı görülmektedir. Atatürk'ün yaklaşımı, sadece ulusal kimlik ve kültürel bağımsızlık konularında değil, aynı zamanda bilimsel düşünce ve eğitim reformları açısından da derin bir anlayış ve yenilikçilik göstermektedir.

Sonuç olarak, Atatürk'ün eğitim ve yabancı okullar hakkındaki görüşleri, onun Türkiye'yi modernize etme ve uluslararası alanda rekabetçi bir konuma getirme vizyonunun bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Vizyoner liderlik, sadece geleceği öngörmekle kalmaz, aynı zamanda bu geleceği gerçekleştirecek politika ve uygulamaları tasarlamak ve hayata geçirmek için gerekli kararlılığı ve inisiyatifi de gerektirir. Atatürk'ün bu konudaki tutumu, onun bu özellikleri barındırdığını ve Türkiye'nin geleceğini şekillendirmede temel bir taş olarak kabul edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makale, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyularak kaleme alınmıştır.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale yazar tarafından kaleme alınmıştır. Herhangi kişi veya kuruluşun yazım sürecinde katkısı bulunmamaktadır.

Teşekkür

Bu çalışmamın ortaya çıkmasında değerli görüşlerinden dolayı Prof. Dr. Şefika Şule Erçetin'e teşekkür ederim.

Çıkar Beyanı

Bu makaleyle ilgili olarak yazar, herhangi bir kişi veya kuruluşla çıkar çatışması yaşamamaktadır.

Kaynakça

- Adıvar, H. E. (1930). *Turkey faces west: A Turkish view of recent changes and their origin*. New Haven: Yale University Press.
- Banguoğlu, T. (1988). *Yabancı dil meselesi*. Türkiye Gazetesi.
- Çavdar, T. (1970). *Osmanlıların yarı-sömürge oluşu*. İstanbul.
- Erdem, Y. (1998). *Cultural independence and national identity in Atatürk's educational vision*. Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Ertuğrul, H. (2005). *Kültürümüzü etkileyen okullar*. İstanbul: Nesil Yayınları
- İzgi, Ö. (1998). *Atatürk'ün eğitim politikası ve yabancı okullar sorunu*. Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu I, Ankara.
- Jäschke, G. (1972). *Yeni Türkiye'de islâmlık*. Bilgi Yayınevi.
- Kaplan, M. (2002). *Atatürk ve eğitimde laiklik: Eğitim reformlarının sosyal ve kültürel etkileri*. İstanbul: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Karahan, A. (1979). *Batılılaşma ve dil öğretimi*. Ankara: Ufuk Mecmuası.
- Kinross, P. (1964). *Atatürk: The Rebirth of a Nation*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Kodamanoğlu, M. N. (1964). *Türkiye'de eğitim 1923-1960*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Lewis, B. (2002). *Atatürk and the modernization of Turkey: Educational reforms and innovation*. Oxford: Oxford University Press.
- Mango, A. (1999). *Atatürk: The biography of the founder of modern Turkey*. New York: Overlook Press.
- Mantran, R. (1981). *Les ecoles Françaises en Turquie (1925-1931)*. La Turquie et la France à l'époque d'Atatürk, Collection Turcica I, Paris.
- Hakimiyeti Milliye (1924). *Ecnebi mektepler için mühim bir tamim*. Ankara.
- Hanioğlu, M. Ş. (2011). *Atatürk: An intellectual biography*. Princeton: Princeton University Press.
- Sevinç, N. (1975). *Ajan okulları*. Dede Korkut Yayınları.
- Sezer, A. (1999). *Atatürk döneminde yabancı okullar (1923-1938)*.
- Shaw, S. J. (1977). *History of the Ottoman Empire and modern Turkey: Volume II, reform, revolution, and republic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (1931). *Tarih IV. Türkiye Cumhuriyeti*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Tozlu, N. (1991). *Kültür ve eğitim tarihimizde yabancı okullar*. Akçağ.
- Tunaya, T. Z. (1962). *Türkiye'nin siyasi hayatında batılılaşma hareketleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Yamaner, Ş. (1999). *Atatürkçü düşüncede ulusal eğitim*.
- Zürcher, E. J. (2004). *Turkey: A modern history*. London: I.B. Tauris.
- Zürcher, E. J. (2000). *Young Turk legacy and nation building: From the Ottoman Empire to Atatürk's Turkey*. London: I.B. Tauris.

Extended Abstract

Mustafa Kemal Atatürk's profound influence on Turkey's educational system reflects his deep understanding of the pivotal role that education plays in securing national independence and in fostering the development of a robust, progressive nation. Atatürk's foresight and strategic approach to implementing transformative changes in Turkey's educational landscape stand as a defining cornerstone of his enduring legacy, illustrating not only his prowess as a statesman but also his visionary prowess as an educational reformer.

At the heart of Atatürk's vision was his recognition of the intrinsic connection between education and national sovereignty. He firmly believed that a nation's prosperity and very essence hinged upon the education provided to its youth. Throughout his speeches and policy directives, Atatürk consistently articulated the profound impact of education in empowering Turkey to ascend to the ranks of contemporary, advanced civilizations. This conviction was eloquently expressed during his seminal address to educators in Samsun on September 22, 1924, where he underscored the pivotal role of education in shaping the trajectory of a society, emphasizing its capacity to either liberate a nation or consign it to subjugation and despair.

Following the establishment of the Republic, Atatürk spearheaded a comprehensive overhaul of the educational framework with the dual aims of modernizing the system and ensuring equitable access for all segments of society. A seminal moment in this transformative journey was the enactment of the Unification of Education Law (Tevhid-i Tedrisat Kanunu) on March 3, 1924. This landmark legislation centralized all educational institutions under state supervision, thereby dismantling the fragmented and unequal educational systems inherited from the Ottoman Empire. The law mandated that education be secular and imbued with nationalist ideals, consequently excluding religious institutions from the formal educational sphere and advocating for a curriculum based on secular principles.

Atatürk's reforms extended to foreign schools that had flourished during the Ottoman era under the auspices of capitulations granting certain foreign powers extraterritorial rights. Despite their contributions to the educational landscape, these schools often operated autonomously, conflicting with national educational objectives and serving as conduits for external influences. In the aftermath of the Turkish War of Independence and the Treaty of Lausanne, Atatürk's administration renegotiated the status of these institutions, permitting their continued operation under stringent conditions that required adherence to Turkish regulations, the teaching of the Turkish language, and abstention from religious or political indoctrination. This policy was instrumental in ensuring that foreign schools played a constructive role in the educational ecosystem without compromising Turkey's cultural integrity or national identity.

Moreover, Atatürk's educational reforms extended beyond structural changes to encompass content and pedagogy. Notably, his advocacy for the adoption of the Latin alphabet in 1928, replacing the Arabic script, represented a significant leap forward in enhancing literacy rates and modernizing the education system. This transition democratized reading and writing, facilitating broader access to education among the populace and accelerating the nation's educational progress.

Emphasizing the crucial role of science and rational inquiry in education, Atatürk revamped the curriculum to prioritize secular and scientific subjects, diminishing the emphasis on religious studies prevalent in the Ottoman-era educational framework. His reforms aimed to foster critical thinking skills and cultivate a citizenry adept at analytical reasoning, equipped to engage actively in the civic and economic spheres.

The enduring impact of these educational reforms reverberated through Turkey by the conclusion of Atatürk's tenure, establishing a robust foundation of educational institutions spanning

Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye'deki Yabancı Okullara Bakışı ve Eğitim Liderliği Bağlamı

Devrim AKSOY

from primary schools to universities, significantly increasing literacy rates, and laying the groundwork for a cultural and scientific renaissance. These institutions played a pivotal role in nurturing a new generation of leaders and professionals dedicated to advancing Turkey's modernization efforts in the ensuing decades.

In summation, Atatürk's transformative reforms in the Turkish educational realm were underpinned by his vision of a secular, sovereign, and forward-looking nation. He comprehended that for Turkey to compete effectively on the global stage, it necessitated a well-educated populace grounded in the principles of secularism and nationalism. Atatürk's educational philosophy and policy initiatives reshaped Turkey's educational landscape and societal fabric, heralding the nation's ongoing odyssey toward progress and advancement. Atatürk's enduring legacy in education serves as a testament to the potency of visionary leadership and strategic reform in effecting national metamorphosis. His legacy endures as a guiding beacon for Turkey, propelling the nation in upholding the educational standards and values he instilled, thereby ensuring Turkey's perpetual evolution and steadfastness in an ever-evolving world. The enduring triumph of these reforms underscores the weight of his contributions, emphasizing the pivotal role of education in fostering national growth and resilience.